

MAI MÉS!

*Butlletí d'informació i comunicació de l'Amical de Mauthausen
i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya*

Sumari

- 1 · Resum.
- 2 · Editorial.
· Actualitat.
- 3 Internacional.
- 5· Nota biogràfica.
- 6 · Testimoni.
- 8· Entrevista: María Adela Antokoletz.
- 10· Projectes.
- 11· Activitats.
- 12· Xarxa *Mai Més*. Espai educatiu.
- 14· Des de les Delegacions.
- 15· Arxiu Històric de l'Amical.
- 16· Recordem a...
 - Donacions
 - Biblioteca.

© Amical de Mauthausen i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya.

Sils, 1 baixos – 08002 Barcelona
Tel. 93 302 75 94
info@amical-mauthausen.org

CONSELL DE REDACCIÓ:

Josep San Martín, Joan M. Calvo I Alejandro Zurita.

MAQUETACIÓ: Josep San Martín

Dipòsit legal: B-14.608-2001

Prohibida la reproducció total o parcial sense l'autorització de l'Amical de Mauthausen i altres camps.

EDITORIAL

Un cop més hem de denunciar l'ús de la força, la guerra i la vulneració del dret internacional, i reafirmar el nostre compromís amb un món millor i en pau.

Ens fem ressò, així mateix, del clam *No a la Guerra*, que torna a estendre's, com l'any 2003, aplegant voluntats múltiples i diverses arreu del món.

Igualment, i com a conseqüència dels resultats de les eleccions celebrades a

Extremadura, Aragó i Castella i Lleó, en què han quedat reforçades les posicions polítiques de l'extrema dreta, ens ratifiquem en l'acord adoptat per la nostra associació, després dels primers pactes formalitzats arran de les eleccions municipals i autonòmiques celebrades el 2023: *l'Amical suspèn les relacions amb qualsevol institució on s'hagi produït un pacte polític amb partits de l'extrema dreta.*

ACTUALITAT

Constitució del *Consejo de la Memoria Democrática*

El 22 de desembre es va reunir per primera vegada aquest òrgan col·legiat consultiu i de participació, adscrit al Ministeri de Política Territorial i Memòria Democràtica, i integrat per professionals de reconegut prestigi i trajectòria en la defensa dels drets humans i la memòria democràtica, associacions memorialistes, representants de l'Administració i dels agents socials.

Aquest Consell, que desenvolupa la Llei de Memòria Democràtica de 2022, té entre les seves funcions informar sobre el projecte del Pla de Memòria Democràtica, informar sobre el pla plurianual de recerca, localització, exhumació i identificació de restes, informar sobre les propostes de disposicions reglamentàries relacionades amb el desplegament de la Llei, elaborar informes i recomanacions

Entre les 10 entitats memorialistes que formen part del Consell de Memòria Democràtica, i a causa de la seva trajectòria històrica i les seves activitats, va ser escollida l'Amical de Mauthausen i altres camps.

sobre la política de memòria democràtica, i valorar i emetre dictamen sobre mesures que contribuïxin a l'assoliment dels objectius de la Llei de Memòria Democràti-

ca mitjançant l'actuació d'entitats memorialistes, així com sobre les subvencions i ajuts que anualment convoqui a aquests efectes l'Administració General de l'Estat.

Entre les 10 entitats memorialistes que formen part del Consell de Memòria Democràtica, i a causa de la seva trajectòria històrica i les seves activitats, va ser escollida l'Amical de Mauthausen i altres camps; altres associacions són l'Associació Catalana d'Ex-presos Polítics del Franquisme i l'Asociación Descendientes del Exilio Español.

Una de les decisions del Consell, celebrat el passat 25 de març, ha estat la creació de la Comissió sobre violacions dels drets humans durant la Guerra i la Dictadura, designant-hi deu integrants, al capdavant dels quals hi haurà l'exmagistrat Baltasar Garzón.

Reunió del comitè executiu de la FIR

(*Carles Vallejo Calderón, Comitè Executiu de la FIR*)

Els dies 13 i 14 de febrer vaig assistir al Comitè Executiu de la Federació Internacional de Resistents (FIR) en representació de *l'Amical de les Brigades Internacionals, l'Amical dels Antics Guerrillers de Catalunya, l'Amical de Mauthausen i altres camps i l'Associació catalana d'Ex-presos Polítics del Franquisme*.

Es va celebrar a Budapest com a mostra de suport a l'associació hongaresa MEASZ, membre de la FIR, enfrontada al govern d'extrema dreta d'Orban, que assetja les organitzacions antifeixistes.

Aquest Comitè va participar en la cerimònia en memòria dels màrtirs de la lluita antifeixista davant del monument erigit a la riba del Danubi, un dels pocs que ha sobreviscut als intents neofeixistes de fer-los desaparèixer de l'espai públic o de resignificar-los en clau reaccionària. Van prendre la paraula Viliam Longauer, d'Eslovènia; Filippo Giuffrida, vicepresident de la FIR, i el seu secretari general, Ulrich Schneider. Hi va haver representants de les autoritats municipals, així com joves d'Alemanya i d'Àustria, posant en valor la solidaritat internacional de l'antifeixisme.

La FIR, les organitzacions de veterans de la resistència antifeixista, de deportats i familiars, *l'Associació de Lluitadors de la Resistència i Antifeixistes Hongaresos (MEASZ), l'Associació Alemanya de Victimes de la Persecució Nazi, Federació d'Antifeixistes VVN-BdA i la Federació de Lluitadors de la Resistència i Antifeixistes Austríacs, Victimes del Feixisme (KZ-Verband)* han condemnat la prohibició dels actes antifeixistes i l'autorització per part del govern hongarès de la marxa anual de

grups neofeixistes internacionals en el *Dia de l'Honor*, que suposa la rehabilitació de les SS, la Wehrmacht i dels col·laboracionistes hongaresos, amb l'aparició d'uniformes de les SS amb esvàstiques i altres símbols feixistes.

La FIR ha reclamat a les autoritats que posin fi a aquestes provocacions. Durant anys, l'administració local de Budapest ha intentat restringir-les, però la policia governamental ha prohibit totes les protestes antifeixistes contra la marxa neonazi, fins i tot afectant un acte amb la supervivent d'Auschwitz, Katalin Sommer, davant el memorial dels jueus assassinats al Danubi.

La creixent repressió contra els símbols de la resistència antifeixista patida en diversos països europeus no afecta només els monuments, sinó també l'exhibició de banderes i símbols com el triangle vermell dels presos polítics als camps de concentració nazis, que figura a les banderes de les associacions membres de la FIR.

Antifeixistes d'Àustria, Alemanya i Hongria, que des de fa molts anys lluiten contra la rehabilitació de les associacions nazis, han condemnat aquesta decisió del govern hongarès, que converteix els perpetradors en víctimes, criminalitza l'antifeixisme i dona carta blanca als neonazis. Per aquest motiu es van convocar manifestacions davant de les ambaixades i consolats d'Hongria a Berlín, Viena i altres

ciutats. El lema de la FIR, *Mai Més una SS a Europa!* és ara més rellevant que mai.

L'activista antifeixista alemanya *Maja T.* va ser extraditada d'Alemanya per la justícia hongaresa en una operació encoberta i il·legal per ser jutjada el 4 de febrer pel tribunal de Buda, acusada d'haver participat fa dos anys en un altercat contra neonazis. Durant el judici es va declarar en vaga de fam en protesta per les condicions inhumanes de la presó. Tot i que no es va poder demostrar la seva participació en aquest fet, ni que els seus autors pertanyessin a una organització criminal, com pretenia el govern d'Orban declarant *organització terrorista Antifa*, va ser condemnada a vuit anys de presó. Només complirà la condemna a Alemanya si renuncia a recórrer la decisió del tribunal.

La creixent repressió contra els símbols de la resistència antifeixista patida en diversos països europeus no afecta només els monuments, sinó també l'exhibició de banderes i símbols com el triangle vermell dels presos polítics als camps de concentració nazis, que figura a les banderes de les associacions membres de la FIR. L'associació VVN-BdA ha estat criminalitzada per les autoritats polítiques reinterpretant-la com un símbol de Hamàs. A Brandenburg, la policia va fotografiar i identificar un antifeixista que exhibia la bandera de l'associació en un acte. Un altre antifeixista que portava el triangle vermell va ser jutjat i absolt a Potsdam. Segons el ministre de l'Interior de Brandenburg (SPD), el triangle vermell no és il·legal, però pot ser punible si s'utilitza com a símbol de Hamàs. ¿Exhibir una bandera de la VVN-BdA pot ser considerat un delictes penal? Es tracta d'ignorància o d'excés de zel dels agents

de policia? O hi ha una intenció política de criminalitzar els símbols antifeixistes? Cal recordar l'assetjament patit per part de la policia de Berlín durant les commemoracions del 8 i 9 de maig, intentant localitzar *símbols prohibits*. Fins i tot el secretari general de la FIR va ser detingut el dia 9 en desplegar la bandera de la FIR durant l'ofrena floral davant del monument soviètic situat al *Tiergarten*.

El Comitè va fer una avaluació crítica de la situació global i de les respostes de les associacions als reptes polítics, ideològics i organitzatius als quals s'han d'enfrontar. El creixement de l'extrema

dreta, la retirada del suport públic al treball antifeixista, la necessitat de treballar amb les generacions joves, els desafiaments que planteja la militarització i les conseqüències de la crisi econòmica afecten el treball de les associacions de la FIR.

També es va debatre sobre les activitats de la FIR per a aquest any. Al març se celebrarà a La Haia una reunió dels Comitès Internacionals dels Camps d'Extermini. A Espanya s'està preparant un congrés sobre Educació i Memòria que comptarà amb la participació d'associacions afiliades a la FIR.

També està previst que SUBNOR

torni a organitzar una conferència i una manifestació antifeixista als Balcans, i altres activitats que comptaran amb el suport del govern i la col·laboració d'altres associacions de la FIR.

La commemoració del 75è aniversari de la FIR serà al juny o juliol a Viena. S'informarà les associacions afiliades sobre les activitats i les formes de participació. S'està preparant un opuscle multilingüe sobre la història de la FIR i una campanya explicativa adreçada a les 60 associacions afiliades a la FIR a Europa, Israel i l'Amèrica Llatina per enfortir els vincles entre elles.

Declaració de La Haia: Salvaguardar els memorials dels Camps

Representants dels Comitès Internacionals dels camps de concentració, directors i personal dels memorials i representants de la FIR es van reunir a La Haia el passat 19 de març per debatre la salvaguarda dels llocs commemoratius com a patrimoni cultural d'Europa. Han subscrit la declaració: *Afegir els espais commemoratius dels antics camps de*

concentració a la Llista del Patrimoni Mundial, en la qual denuncien els intents revisionistes de l'extrema dreta i el perill que desapareguin després d'anys de lluita voluntària per preservar-los, promovent constantment una Europa més segura i unida en què els Drets Humans siguin inqüestionables. La salvaguarda de valors com la pau, la democràcia, la seguretat europea, la unitat, la fraternitat i la humanitat està consagrada en els estatuts de la majoria dels Comitès.

Els signants manifesten el paper dels memorials en la cultura con-

temporània de la memòria, recordant que la Comissió Europea, el Parlament Europeu, el Consell d'Europa i tots els Estats membres van adoptar per unanimitat una resolució el 1991 que demanava la preservació i protecció dels llocs commemoratius ubicats als camps de concentració nazis, i recordant també com la Convenció del Patrimoni Mundial de la UNESCO de 1972 té com a objectiu garantir una millor preservació per a les futures generacions dels llocs patrimonials de valor universal i excepcional per a la Humanitat.

La declaració conclou assenyalant que *els memorials dels camps són de gran importància per a tota la humanitat, ja que són llocs que demostren visiblement què passa quan no es protegeix la dignitat de tots els éssers humans. El seu valor, tant com a llocs com pel seu significat, és d'importància universal, i insten els líders governamentals a proposar aquests centres memorials per a la seva inclusió a la Llista del Patrimoni Mundial, en la mesura que encara no hi figurin.*

NOTA BIOGRÀFICA

Història de dos talaverans deportats a Neuengamme

(Gloria Muñoz "Mayu".-Filla de Bautista i neboda de Francisco)

Bautista Muñoz Aznar va néixer a Talavera de la Reina (Toledo), el 7 de maig de 1920. El seu germà Francisco també va néixer a Talavera el 12 de febrer de 1919. Quan va esclatar la guerra van decidir allistar-se al bàndol republicà per les seves conviccions ideològiques.

L'11 de febrer del 1939 van passar a França, com altres milers d'espanyols, i van ser conduïts primer a Argelers, per acabar en un segon camp, del qual van escapar a causa de les condicions d'insalubritat i manca d'aliments. Van posar rumb a la ciutat de Le Mans i allí van viure treballant de dia i col·laborant amb la resistència de nit. La seva missió dins el grup era traslladar gent d'un lloc a un altre. Fent aquesta feina van ser capturats pels nazis el 17 de maig de 1943 i empresonats a França, passant pels següents camps d'internament: Rouillé, del 17/05/43 a octubre del 43; Voves, d'octubre del 43 al 19/05/44 i Compiègne del 19 al 21 de maig del 44.

Van ser amuntegats en un vagó de bestiar i enviats al camp de concentració de Neuengamme.

Aquell mateix 21 de maig van ser amuntegats en un vagó de bestiar i enviats al camp de concentració de Neuengamme, a prop d'Hamburg. A Bautista se li va assignar la matrícula 31274 i a Francisco la 31275. Allà van estar un any patint grans penalitats, humiliacions i maltractament, encara que ells es consideraven afortunats dins de la seva desgràcia perquè treballaven

Francisco Muñoz Aznar

tots dos com a ebenistes fent tasques de fusteria per als alemanys. Aquesta feina els obligava a passar per les cuines, permetent-los robar deixalles de menjar (pell de patata, pell de taronja, restes de fruita), sobretot la llet d'un gat negre del cap de cuina de les SS i portar aquests *aliments* als companys malalts.

A mitjans d'abril de 1945 van ser traslladats, en les anomenades *Marxes de la mort*, a Wobbelin, on els alemanys els van abandonar, deixant-los sense menjar ni aigua per provocar-los el major dolor possible abans de morir. Un cop alliberats pels americans, el dia 2 de maig del 45, van estar 6 mesos en territori alemany aprenent a menjar i curant-se de les ferides i de la tuberculosi, ja que estaven molt malalts, retornant posteriorment a França, a la ciutat de Le Mans.

Un cop allí, Francisco va decidir quedar-se a viure a Le Mans, formant una família amb una exiliada espanyola. Bautista per la seva banda va decidir emigrar a Vene-

çuela el 5/12/1948. En aquest país va conèixer la filla d'un exiliat canari, Gloria Cejas Pérez, amb la qual va formar una família. Però ell volia tornar a Talavera de la Reina i, després de molts intents i vicissituds, va aconseguir entrar a Espanya el 23 de juny de 1962.

Bautista Muñoz Aznar

No va poder tornar abans perquè el primer requisit que li exigien era aconseguir una *Carta de Treball*. Quan un empresari el contractava, les autoritats es presentaven per dir-li: *No és recomanable contractar un roig*, fins que el germà petit, Tomás, va muntar un taller d'ebenisteria i el va contractar tot i les amenaces de les autoritats, que van anar a visitar-lo per exposar-li *la recomanació* i les conseqüències si la ignorava.

Encara que portaven 7 anys casats civilment, per poder tornar a Espanya els van obligar a casar-se per la religió catòlica. Van haver de fer-ho per poders, ja que ell seguia a Veneçuela i la seva dona i fills havien arribat a Espanya el 1960. També li obligaven a signar un document reconeixent que *els seus fills eren fills il·legítims nas-*

cuts d'una dona soltera i fora del matrimoni catòlic, i que ell els adoptava. No va signar i la conseqüència va ser que no van tenir llibre de família fins que va arribar la democràcia.

Un cop a Espanya, va fer un pacte de silenci, per no perjudicar més la seva família (pares i germans), ja que, com a conseqüència de la guerra, ho havien perdut tot i estaven assenyalats per les autoritats, amb el que això significava en una ciutat petita com Talavera de la Reina.

Va trencar el silenci un cop mort el dictador i va arribar la democràcia a Espanya. Va ser llavors quan Francisco va començar a venir a Talavera a visitar els seus pares i germans ja que, des del seu exili, no els havia tornat a veure. I en un

dels viatges li va portar a Bautista el seu vestit de presoner i la seva documentació que havien estat guardats en un despatx, a la ciutat de Le Mans. En una d'aquelles visites, abans de tornar a casa seva, va morir d'un infart el 5 d'octubre de 1981, sent enterrat a Talavera.

Bautista va explicar coses que li havien passat, però el dolor era tal

Quan un empresari el contractava, les autoritats es presentaven per dir-li: *No és recomanable contractar un roig.*

que a penes podia. Va patir traumes i fòbies com a conseqüència del que va viure: no podia posar-se peces de roba negres, dormia sempre amb la llum encesa, tenia mania als gats negres... Abans de morir, va fer prometre a la seva filla que havia de tornar al camp de Neuengamme i veure'l amb els seus propis ulls. Que, malgrat la misèria, destrucció i mort, també hi va haver alguna cosa bonica: la companyonia i la fraternitat que tenien els espanyols entre ells: eren una *Gran Família*. Va morir el 4 d'abril de 1992 envoltat de tota la seva família a Talavera. Va ser enterrat al costat dels seus pares i el seu germà Francisco.

Referències:

Arxiu del Camp de Neuengamme.
Arxiu de la família Muñoz.

TESTIMONI

Reproduïm la primera part del testimoni que la supervivent **Denise Papo** va fer el 27 de gener de 2026 al Senat d'Espanya, en el Dia Oficial de la Memòria de l'Holocaust i la Prevenció dels Crims contra la Humanitat.

Bon dia, senyores i senyors, Encara que molts em coneixen com a Denise Papo, el meu nom de soltera és Denise Berger Kornfeld. El meu cognom és gairebé bucòlic: Berger significa en francès «pastor», en alemany «home de la muntanya», i Kornfeld vol dir «camp de blat». Doncs, casualment, el meu avi matern era importador de blat a Polònia.

El meu testimoni és, en realitat, una història doble, perquè també és la història de la meva estimada germana bessona Agnès, que ens va deixar ja fa alguns anys. L'Agnès i jo som supervivents de la Shoah. No ho som dels camps d'extermini, afortunadament, però sí de la persecució nazi.

El meu pare, Leibitz Moïse Berger, va néixer a Drohobicz, Polònia, a la regió de Galitzia, un territori que va pertànyer successivament a diferents països de l'Eu-

Denise Papo, durant la seva intervenció al Senat

ropa Central i que avui forma part d'Ucraïna.

La família del meu pare —el seu pare Kalman, la seva mare Taube (que en ídix significa «colom»), el seu germà Joseph i les seves germanes Rifka i Golda— va ser totalment exterminada al gueto de Cracòvia. La meva mare, Mindla Körnfeld, també va néixer a Galitzia, però per diverses circumstàncies es va criar a Danzig, ciutat aleshores independent i de majoria alemanya.

El meu pare no va poder estudiar a Polònia perquè la universitat estava vetada als jueus, per la

qual cosa se'n va anar a estudiar a Viena, on es va graduar com a enginyer químic. Posteriorment va treballar a Alemanya en una fàbrica d'adoberia, convertint-se en un gran especialista en el tractament de pells per a pelleteria. Més tard es va traslladar a París, on va continuar treballant en el mateix sector.

Va ser a París on va conèixer la meva mare, la família de la qual també havia emigrat a França com a conse-

qüència de la Gran Depressió de 1929, que a Europa va colpejar durament els països de l'Europa Central i Oriental. Els meus pares es van casar el 1934 i, tres anys més tard, el 1937, vam néixer a París dues bessones: la meva germana Agnès i jo mateixa, de manera que vam obtenir la nacionalitat francesa.

El 1939 va esclatar la Segona Guerra Mundial amb la invasió alemanya de Polònia. França i el Regne Unit van declarar la guerra a Alemanya. El 1940, Alemanya va envair França i, després de la derrota militar dels france-

sos, es va signar l'armistici que va donar lloc a l'ocupació alemanya i al règim de Vichy, presidit pel mariscal Pétain.

A partir d'aquell moment van començar a aplicar-se a França les lleis racials contra els jueus, que van ser desposseïts de tots els seus drets, com ara l'exclusió de la funció pública, de l'exèrcit, de l'ensenyament, dels mitjans i de moltes professions, la confiscació dels seus béns i, entre altres mesures, l'obligació de portar una «J» als seus documents d'identitat.

Els meus pares van decidir abandonar París i es van instal·lar a Saint-Didier, un petit poble a l'est de França, a prop de Lió, creient que allà estarien més segurs. En trobar el meu pare una feina en una fàbrica d'adoberia molt important, en aquell poble van passar una temporada feliç en una caseta amb un bonic jardí on plantaven hortalisses. Tanmateix, al cap d'un temps el meu pare va ser denunciat com a jueu i deportat al camp d'internament de Le Vernet, als Pirineus francesos.

La meua mare va ser incapaç d'abandonar-nos. Va decidir quedar-se amb nosaltres, tot i saber el perill extrem que això suposava. La història d'aquesta decisió de la meua mare és la més commovedora per a mi... Quan hi penso, sempre m'emociona profundament.

Les condicions en aquell camp eren terribles. Hi havia jueus francesos i estrangers, refugiats republicans espanyols, comunistes, anarquistes, militants antifeixistes i apàtrides. El règim de Vichy els considerava «perillosos per a l'ordre públic». Al camp de Le Vernet el meu pare va entaular

Denís Papo

amistat amb un metge republicà català, el doctor Bieto, que va ser alliberat al cap de poc temps. Abans de marxar, el doctor Bieto va aconsellar al meu pare que intentés per tots els mitjans escapar i creuar a Espanya, on l'esperaria a Barcelona.

Com que el meu pare tenia problemes de salut, la meua mare va aconseguir un permís per passar uns dies amb la família (la meua mare, el meu pare i nosaltres) en un balneari, Ax-les-Thermes, als Pirineus, a prop d'Andorra.

Corria l'any 1942 quan la nostra família es va retrobar a Ax-les-Thermes. Aleshores la meua germana i jo teníem 4 anys. Va ser allà on els meus pares van planejar la fugida del meu pare a Espanya. En un primer moment, estava previst que la meua mare l'acompanyés i que ens deixés a mi i a la meua germana a França, sota la cura d'una gran amiga cristiana, Madeleine Sorel, casada amb un jueu que va estar amagat tota la guerra a Lió. Aquesta amiga havia recuperat el seu cognom de soltera per més seguretat i va prometre a la meua mare que cuidaria de mi i de la meua germana durant tota la guerra; que ens internaria en un convent on correríem menys perill, ja que érem de nacionalitat francesa i ens deïem Agnès i Denise, que eren noms francesos. La meua mare, en canvi, es deia Mindla Körnfeld i portava marcada la

«J» en tots els seus documents. Vaja, que paradoxalment estàvem més segures sense ella que amb ella.

Però va passar que, a l'últim moment, la meua mare va ser incapaç d'abandonar-nos. Va decidir quedar-se amb nosaltres, tot i saber el perill extrem que això suposava. La història d'aquesta decisió de la meua mare és la més commovedora per a mi. Tot estava preparat: les maletes, el guia, l'amiga que va venir a buscar-nos, i la meua mare... Quin dilema! No sabia què fer! I a l'últim moment no ens va poder deixar. Sempre he pensat que ha de ser terrible per a una mare prendre una decisió d'aquesta mena. Va ser, sens dubte, una elecció terrible. Quan hi penso, sempre m'emociona profundament.

El meu pare va aconseguir despistar la vigilància alemanya, no va tornar al camp d'internament de Le Vernet i va materialitzar la seva fuga planejada creuant els Pirineus amb un guia fins a la frontera espanyola. Va tenir sort amb el guia, que era honest, ja que molts guies mataven sense escrúpols aquells a qui guiaven per robar-los el poc que tenien o bé els entregaven a les patrulles alemanyes que rondaven per la zona. Va continuar sol fins que va ser detingut per la Guàrdia Civil a prop de Manresa. Li van oferir un cafè amb llet calent. El meu pare va comentar uns anys després que aquell cafè li va reconfortar el cos i l'ànima.

Va ser traslladat a la presó Model de Barcelona, on va romandre diversos mesos, i posteriorment al camp de Miranda d'Ebre, on va estar internat més d'un any, en condicions molt dures, juntament amb refugiats de diverses procedències, inclosos alguns pilots britànics que havien caigut en paracaigudes a Espanya. El meu pare va ser alliberat gràcies a l'American Jewish Distribution Committee. Un cop en llibertat, va trobar feina ràpidament com a adober de pells a Badalona.

[Continuarà al proper butlletí]

ENTREVISTA

Entrevista a la Sra. María Adela Antokoletz (Madres de la Plaza de Mayo Línea Fundadora - MLF)

El passat 24 de març, *Dia Nacional de la Memòria per la Veritat i la Justícia* i festiu a l'Argentina des del 2006, es van complir 50 anys del cop d'estat cívico-militar de 1976. L'associació *Madres de la Plaza de Mayo Línea Fundadora* (MLF) va sorgir l'abril de 1977 amb un grup inicial de 14 mares de persones desaparegudes que van començar a reclamar per elles a la Plaza de Mayo de Buenos Aires, davant de la Casa Rosada. Tenim l'honor i el privilegi d'entrevistar la *Sra. María Adela Antokoletz*, vicepresidenta de MLF, filla de *M. A. Gard de Antokoletz*, cofundadora de MLF, i germana de *Daniel Antokoletz*, advocat i professor desaparegut el 1976.

Alejandro Zurita, membre de la Junta de l'Amical, ha realitzat aquesta entrevista a la *Sra. María Adela Antokoletz*.

Com van aconseguir les mares mantenir-se fortes i continuar endavant, malgrat la repressió i fins i tot la desaparició d'algunes d'elles? (*Adolfo Pérez Esquivel preferia anomenar-les Mares Coratge*).

Aquella primera trobada d'unes poques dones temoroses va significar, sense que ho sabessin, un

pas gegantí en la lluita constitucional contra l'última tirania civil-militar. No totes eren mares: hi havia les meves ties juntament amb la meua mare i una jove anònima. Després, el moviment va créixer buscant cada dijous els seus «presos», com deien: no podien concebre que els seus fills estiguessin desapareguts.

Els argentins hem regalat al món el pitjor vocable; familiars i advocats estrangers pronuncien «desaparecidos», en castellà. Sentir que altres famílies patien la mateixa atrocitat, que juntes adquirien més força i consciència sobre la quantitat de desapareguts i les causes de les seves desaparicions forçades, tot això reparava i enfortia les Mares. Però des d'aleshores tota alegria porta amb si una pena inesborrable.

Quins són els principals reptes i perspectives de MLF davant el corrent global d'involució democràtica i menyspreu pels drets humans i el desmantellament de les estructures de Memòria per part del govern argentí?

Aquestes Mares ancianes, juntament amb les Abuelas de Plaza de Mayo i els altres organismes de drets humans, podrien haver-se sentit impotents; tanmateix, estimulen aquells que les escolten: «Quan vosaltres us sentiu desanimats, penseu: si les Mares van poder, per què no nosaltres? Ni tan sols la desaparició de diverses Mares i Pares va aconseguir aturar-les». Continuen treballant amb sindicats, grups religiosos, artístics i educatius contra aques-

tes mesures. Moltes reunions amb les principals federacions sindicals es fan a la seu de MLF al carrer Piedras de Buenos Aires, impulsant enormes manifestacions el 2024 i el 2025; en cada cloenda parla alguna Mare de Plaza de Mayo Línea Fundadora.

Elles acudeixen a escoles i universitats, reben investigadors nacionals i estrangers, assisteixen a actes públics, cinema i teatre sobre drets humans; envien delegades a reunions americanes i internacionals, es reuneixen amb funcionaris visitants; realitzen a les seves dues seus actes culturals i de denúncia. Una seu es troba al recinte de l'ESMA, un dels grans centres clandestins de detenció, tortura i extermini, avui convertit en espai de memòria —n'hi ha més de 800—; l'altra, a prop de la Plaza de Mayo. Les Mares responen amb una paraula fogosa però mesurada a les decisions del govern i al seu llenguatge d'injúria i odi. La recent commemoració del 24 de març, als 50 anys de la dictadura, demostra que la memòria

Antiga foto de MLF sortint de visitar una Institució.

dels argentins sobre la història recent no ha disminuït: ha augmentat.

Què significa avui dia la lluita per la justícia i la veritat? Quins missatges transmet MLF a les noves generacions?

Les manifestacions del 24 de març han estat enormes a tot l'Argentina i sense incidents. Famílies amb nens petits, ancians en cadira de rodes, companys de les províncies, d'Amèrica i d'Europa, milers de mocadors i teles blanques amb els noms dels desapareguts brodats, milers de fotos amb els estimats rostres vibrant a l'aire: tot això assegura la nostra certesa que la lluita per la justícia i la veritat continua amb força, i contra la tasca destructiva de l'Estat de dret que pretén l'actual govern. La quantitat de joves i infants evidencia que hi ha llegat. Justícia i Veritat a través de la Memòria.

Quines lliçons pot compartir MLF amb altres entitats que defensen la memòria i la justícia social?

Un moviment avança a través del debat, no malgrat ell, per arribar a consensos i unir voluntats evitant conduccions autoritàries. Suggestim als joves que, amb amor i alegria, sense rancor, tal com militaven els nostres fills i germans, coneguim la història recent i s'atreveixin a practicar la política; el poder real del capitalisme occidental intenta desprestigiar-

la, però la reivindicuem com l'únic mitjà de millorar un país.

Les Mares —i molts més— rebutgen la «reconciliació». «Ni oblit ni perdó» és una consigna constant. Les condicions polítiques d'altres països que pateixen la desaparició forçada, com Guatemala i Sud-àfrica («pateixen» perquè és un delictes d'execució permanent mentre el desaparegut o les seves restes no apareguin), obliguen a la reconciliació amb els seus represors; no és el cas argentí.

Intentem que les joventuts coneguïn aquests judicis de lesa humanitat que s'han pogut dur a terme des de l'any 2006. Cal difondre'ls més i apropar-los a alumnes de secundària i universitaris, especialment de Dret i Ciències Polítiques. Segons la Procuradoria de Crims contra la Humanitat, després de 357 sentències hi ha 1.208 persones condemnades i 247 absoltes. El 83% dels condemnats es troben en presó domiciliària, igual que el 90% dels processats. Els 22 anys d'impunitat que a l'Argentina van impedir la continuació dels judicis van provocar que 1.252 imputats morissin abans de rebre sentència, i 510 van morir després d'haver estat sentenciats amb condem-

na o absolució.

Les Mares mantenen una relació periòdica amb el Comitè de les Nacions Unides sobre Desaparicions Forçades i amb el Grup de Treball contra les Desaparicions Forçades; l'associació forma part de FEDEFAM —on és molt activa—, i aquesta Federació pertany, al seu torn, a ICAED (International Coalition Against Enforced Disappearances), de la qual soc copresidenta honorària. Col·laborem amb l'associació espanyola «Todos los Niños Robados son También Mis Niños».

Voldria vostè, Sra. Antokoletz, destacar algun altre aspecte concret de MLF?

Agraeixo aquesta entrevista i permetin-me reflexionar sobre l'absència d'un ésser estimat: el buit, el forat que es sent fins i tot al cos. La Convenció Internacional contra la desaparició forçada reconeix els familiars com a vícti-

Mares a la Plaza de Mayo

mes; però no pas passives, sinó actives cercadores dels nostres estimats absents o de les seves restes, i de la justícia constitucional per als seus botxins. Els nostres desapareguts parlen a través de la nostra veu. Per això la memòria ens acull i també ens interpel·la.

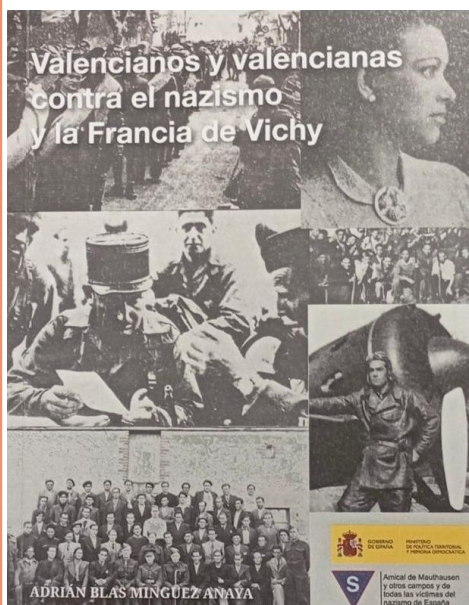
Canta el nostre León Gieco:

“La memoria despierta para herir a los pueblos dormidos que no la dejan vivir libre como el viento”.

Moltes gràcies a MLF per la seva contribució a una societat més justa i solidària.

PROJECTES

Valencianos y valencianas contra el nazismo y la Francia de Vichy

Valencianos y valencianas contra el nazismo y la Francia de Vichy.

En aquest llibre, *Adrián Blas Mínguez Anaya*, delegat de l'Amical

al País Valencià, ha donat a conèixer milers de noms de persones vinculades a la lluita per les llibertats en territori francès després de la seva sortida a l'exili. El treball de Blas ve precedit d'anys de recerca, indagant minuciosament en diversos arxius per identificar-les, recuperant identitats que ens mostren la diversitat de destins i de compromisos antifeixistes assumits

per aquests lluitadors i lluitadores en un moment crític de la història.

Una investigació que serà útil per a la finalitat que s'ha proposat el

nostre company i que serà el punt de partida per a futures investigacions que podran aprofundir més i ampliar el coneixement d'alguns dels temes enunciats als diferents capítols del llibre. Ha estat un projecte que es va materialitzar a finals de l'any passat amb una subvenció de la Secretaria d'Estat de Memòria Democràtica.

Una de las nombroses presentacions que *Adrián Blas Mínguez Anaya* ha fet del seu llibre.

Commemoració del 81è aniversari de l'alliberament

Com és habitual, enguany també participarem en els actes commemoratius previstos a Buchenwald, Ravensbrück i Mauthausen amb motiu de la celebració del 81è aniversari de l'alliberament. En les tres expedicions hi participaran grups

d'estudiants i docents procedents de centres educatius de diverses comunitats autònomes, que han desenvolupat projectes educatius al llarg del curs escolar vinculats a la memòria dels republicans i re-

publicanes deportats als camps nazis.

Així mateix, en els tres grups hi assistiran familiars, i també socis i sòcies de l'Amical.

Per tal de fer possible la participació d'aquests joves, l'Amical ha

comptat amb el suport de diversos ajuntaments, de la Diputació de Barcelona, de la Generalitat de Catalunya i la Secretaria d'Estat de Memòria Democràtica del govern d'Espanya.

ACTIVITATS

Carlos Espés, delegat de l'Amical a l'Aragó, en una conferència en un centre cultural.

Durant el període recollit en aquest document, es van dur a terme nombroses activitats de memòria, divulgació i homenatge vinculades a la memòria de la deportació, l'Holocaust i les víctimes del nazisme, així com accions educatives, institucionals i culturals.

En l'àmbit institucional i commemoratiu, es van celebrar actes d'homenatge amb la col·laboració de diversos ajuntaments i institucions, com ara Les Franqueses, Sant Boi de Llobregat, Lleida, Barcelona, Blanes, Sabadell, Gavà, Terrassa, Mataró, Cerdanyola, Valls i Fontscaldes, així com amb la Generalitat de Catalunya. Tam-

Dia en Memòria de l'Holocaust a Lleida.

bé van participar en actes d'homenatge a Saragossa, Ajuntament de Madrid, Assemblea de Madrid, Senat d'Espanya, Toledo, Àguilas (Múrcia), entre altres... Aquests actes van incloure commemoracions d'aniversaris de bombardejos, homenatges a les víctimes de l'Holocaust, col·locació de Stolpersteine i actes oficials del Dia Internacional en memòria de les Víctimes de l'Holocaust, amb la participació de representants institucionals, membres de l'Amical i familiars de deportats.

En l'àmbit educatiu, es van realitzar xerrades, conferències, tallers i activitats formatives en nombrosos centres educatius de Catalunya, Aragó, País Valencià, Madrid, Toledo, Múrcia, Andalusia, Extremadura i País Basc.

Entre aquests centres hi ha instituts i escoles de Graus, Olesa,

Ángel del Río, delegat de l'Amical a Andalusia, en una conferència a Antequera.

Barcelona, Sabadell, Lleida, Balaguer, Castellar del Vallès, Santa Coloma de Gramenet, Cuarte de Huerva, Osca, Saragossa, Barbastro, Sampedor, Terrassa, Cornellà, Don Benito i Talavera de la Reina, Antequera... Les activitats van abordar temes com l'Holocaust, la deportació republicana, la memòria històrica, el cinema com a eina educativa i activitats de retorn d'alumnes que

havien participat en viatges pedagògics a camps de concentració com Mauthausen. També es van dur a terme projeccions del documental *Carretera a Gusen* en diferents localitats, com la Vall d'en Bas, Santa Coloma de Gramenet i Gironella, sovint acompanyades de col·loquis amb la participació de Joan M. Calvo i Àlex Cirera. Aquestes projeccions van permetre aprofundir en la me-

Concha Díaz, vicepresidenta de l'Amical, (al centre de la imatge) participant, a l'Ajuntament de Madrid, en l'encesa d'espelmes el Dia en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust.

mòria de la deportació i apropar-la a públics diversos.

Pel que fa a la difusió mediàtica, es van realitzar entrevistes en diversos mitjans de comunicació, com a Ràdio Sant Boi de Llobregat, Ràdio Lleida, Aragón Radio i el diari *La Vanguardia*, amb l'objectiu de donar visibilitat a les activitats de l'Amical i a la importància de la memòria democràtica.

Finalment, es van organitzar exposicions i actes culturals, com *Republicans espanyols als camps nazis* a l'IES Sierra la Mesta de Santa Amalia (Càceres), la participació a la inauguració de l'exposició *Generació TOP* a Terrassa i l'exposició sobre el camp d'Agde a El Vendrell.

Celebració Dia en Memòria Holocaust a Saragossa.

Aquest conjunt d'activitats reflecteix un compromís sostingut amb la preservació de la memòria històrica, l'educació en valors democràtics i el reconeixement de les víctimes del feixisme i el nazisme.

ESPAI EDUCATIU

XARXA MAI MÉS

Una investigació sobre la violència neonazi a Castellar del Vallès a principis d'aquest segle

(Sergi Carreras, Joan Llobet, Víctor Méndez)

El nostre treball de recerca – *Botes, tirants i discòrdia*– neix de la voluntat d'investigar un episodi recent de la història del nostre municipi, Castellar del Vallès; un episodi que malgrat la seva gravetat no ha tingut la visibilitat i el tractament que li correspon: la presència i l'actuació d'un grup de skins neonazis fa unes tres dècades.

L'origen del projecte no és exclusivament acadèmic: és, sobretot, personal. Al plantejar-ho, vam descobrir que persones properes havien viscut en aquell període: agressions, amenaces, pintades i una sensació de por silenciada. Això ens va fer entendre que no estudiàvem un fenomen llunyà ni abstracte, sinó una realitat que havia afectat el nostre entorn i sobre el qual hi havia encara molt a investigar i a dir.

Ens vam formular una pregunta: *fins a quin punt la banalització de postures feixistes i de discursos d'odi entre els joves pot afavorir el creixement d'actituds violentes i discriminatòries?* Aquesta qüestió va donar lloc a la nostra hipòtesi inicial: que la normalització d'aquests discursos, sumada a una resposta institucional insuficient o ambigua, pot contribuir decisivament a l'expansió de la violència i a la consolidació d'un clima de por.

El treball respon a una doble motivació: la necessitat de comprendre un episodi de la història recent de

Castellar i la voluntat de contribuir a preservar-ne la memòria. Ens semblava important rescatar uns fets que no només interpel·len el passat, sinó que també permeten reflexionar sobre el present, en un moment en què els discursos d'odi de l'extrema dreta continuen presents, ara institucionalitzats.

Vam estructurar el treball en dues grans parts: una primera de caràcter teòric i contextual, i una segona centrada en el cas de Castellar. Aquesta divisió responia a la necessitat de no estudiar el fenomen local com un cas aïllat, sinó d'inscriure'l en el seu context històric, social i polític.

A la primera part vam analitzar l'origen i l'evolució del moviment skinhead. Ens interessava mostrar com una subcultura nascuda en barris obrers britànics i amb influències jamaicanes, inicialment vinculada a la música i a formes d'identitat juvenil diverses, va ser parcialment apropiada per sectors de l'extrema dreta fins donar lloc a un fenomen culturalment i ideològicament racista, xenòfob i feixista. També vam revisar els conceptes de feixisme, extrema dreta, neonazisme i discurs d'odi, amb la voluntat de treballar amb un marc conceptual clar i rigorós.

La segona part del treball es basa en una recerca local, fonamentada en fonts tant primàries com secundàries. Vam consultar bibliografia sobre el fenomen skin i sobre l'extrema dreta a Catalunya i a l'Estat espanyol, especialment la tesi doctoral del professor Carles Viñas: *Skinheads" a Espanya: Orígens, implantació i dinàmiques internes (1980-2010)*. També vam consultar la premsa local i comarcal, materials polítics, manifestos, comunicats i documentació relacionada amb el cas. D'altra banda, vam realitzar entrevistes a quatre persones que havien viscut aquells

anys des de posicions diferents i complementàries: Joan Avellaneda, vinculat a la Plataforma Antifeixista local; Lluís Maria Corominas, alcalde del municipi en aquells moments; Marc Molins, educador social; i Paco Prats, veí proper a aquell context. Aquesta selecció ens permetia construir una mirada plural: la resposta del teixit antifeixista, la visió institucional, la dimensió educativa i la percepció veïnal. No vam poder, però, contactar amb cap representant dels skinhead, encara que ho vam intentar.

Vam reunir diversos materials documentals: fotografies que documenten les pintades i simbologia feixista que van inundar el nostre poble, un llistat d'agressions i incidents violents, documentació política vinculada al context i altres fonts que ajudaven a reconstruir els fets i el clima en què es van produir.

El treball mostra com la presència de skins neonazis a Castellar no va ser un fet puntual, sinó un fenomen sostingut durant uns anys i amb una incidència notable en la vida del municipi. A través de les fonts consultades, reconstruïm la progressiva implantació d'aquest grup, la seva estètica i simbologia nazi, les seves expressions d'odi, insults racistes o homòfobs, acti-

Avui els hereus ideològics del feixisme ja no van amb bàmbors, botes i tirants, sinó amb vestit i corbata i seuen en escons dels Parlaments.

tuds de provocació que en els primers moments només eren percebuts com a *coses de joves, bromes o actes d'incivisme* sense major importància. Aquesta banalització va ser un obstacle per a identificar la magnitud del problema, la seva gravetat i va servir per afavorir la normalització de la violència.

Pel que fa a la resposta que les autoritats i institucions van donar

al problema, cal subratllar certes mancances en l'actuació de les institucions municipals i de la policia, especialment de la Guàrdia Civil, encara operativa en aquells temps. Mentre, van haver de ser els veïns i les veïnes del poble els que van donar una resposta i plantar cara als intolerants, sobretot a través de la Plataforma Antifeixista. Així, doncs, i en contra del que havíem previst inicialment, aquesta no és només la història d'un grup violent, sinó també la de la comunitat que hi va haver de fer front, cosa que també en va enfortir els llaços.

El cas de Castellar mostra que la banalització de postures feixistes i de discursos d'odi entre el jovent no és un fenomen innocent, sinó que sol ser el pas previ a formes més greus de violència i discriminació. Si aquestes es normalitzen i no són abordades amb contundència, la impunitat actua com un revulsiu que encara incrementa més el clima de violència i terror, fet que pot portar a casos extremadament greus.

A partir del cas de Castellar, el treball ens ha permès reflexionar sobre la violència política, els seus actors i els factors que la fan possible. No és simplement un comportament social desviat per part de joves disruptius. Les transformacions socials accelerades, la politització, o l'entrada en joc d'uns referents estètics que satisfacin la necessitat de dotar-se d'una identitat grupal reconfortant,

sumades a l'absència d'actuació institucional, són un caldo de cultiu perfecte.

Per tot això que hem exposat, el treball també es relaciona amb la memòria democràtica: recuperant aquests episodis lamentables no només hem volgut reconstruir uns fets, sinó advertir de quina manera s'expressen els discursos d'odi, la intolerància i el feixisme, per tal de ser-ne conscients i poder-los prevenir. El llenguatge i l'estètica, o els símbols, poden canviar. Avui els hereus ideològics del feixisme ja no van amb bàmbors, botes i tirants, sinó amb vestit i corbata i seuen en escons dels Parlaments. Però l'espiral de silenci, la politització, la banalització, etc. segueixen sent finestres d'oportunitat per a la penetració en les ments – no només d'adolescents– de les idees més infaustes de les societats contemporànies. Des de l'Amical de Mauthausen contribuïu a combatre-ho mantenint viva la memòria d'aquells que fa més de vuitanta anys s'hi van oposar o les van patir, fins al punt de deixar-hi la vida.

Volem agrair al nostre tutor, Arnau Muniesa, l'ajuda i el temps dedicat per dirigir i assessorar aquesta recerca, i a l'Amical, per donar-nos l'oportunitat de presentar-la a la trobada de joves de la *Xarxa Mai Més* el passat desembre al *Born Centre de Cultura i Memòria* de Barcelona.

Viatge a Auschwitz amb l'Institut Francisco de Goya

Aquest projecte de l'Institut Francisco de Goya de Barcelona, de sensibilització en defensa dels

d'Auschwitz; i de la subvenció de la Secretaria d'Estat de Memòria Democràtica del govern d'Espa-

nya.

Amb aquest projecte es vol apropar l'alumnat a aquests espais de memòria perquè els ajudin a entendre la transcendència de l'aposta pels drets i les llibertats democràtiques que inspiren la nostra societat. L'objectiu final és contribuir a la construcció d'una societat més justa, més solidària i responsable, mitjançant una educació per a la solidaritat i la pau.

Els alumnes, acompanyats per experts de l'Amical de Mauthausen i

altres camps, van visitar, del 17 al 21 de febrer, els camps d'Auschwitz i Auschwitz-Birkenau i, en finalitzar el recorregut, van realitzar un taller pedagògic amb experts del Memorial d'Auschwitz. També van visitar l'antic barri jueu de Cracòvia, on van poder observar la Sinagoga antiga i visitar la Sinagoga Remu i el seu cementiri. Igualment, van poder veure el que queda del mur del gueto, l'*Apteka pod Orlem*, antiga farmàcia a les portes del gueto convertida en lloc de memòria; la plaça dels *Herois del Gueto*, que era el lloc on els nazis feien la selecció de les persones

aptes per treballar i les que havien de ser transferides a Auschwitz; en aquesta plaça es troba el *Monument de les Cadires*; l'antiga fàbrica d'Oskar Schindler, avui museu. Es va visitar l'antic camp de treball de Plaszow i el barri de *Nova Huta*, construït en finalitzar la Segona Guerra Mundial, des de la perspectiva dels conceptes ideològics i de l'arquitectura del socialisme real.

Els alumnes de l'INS Francisco de Goya, juntament amb els membres de l'Amical de Mauthausen i altres camps, van realitzar diversos actes d'homenatge a les víctimes de la barbàrie nazi.

Plaszow: Monument Cors trencats

DES DE LES DELEGACIONS

Delegació d'Euskadi/ Navarra i Rioja.

Col·laboració entre Institucions públiques, empresa privada i l'Amical de Mauthausen i altres camps

Des de les delegacions de l'Amical es desenvolupen iniciatives destinades a preservar, difondre i transmetre la memòria dels deportats antifeixistes espanyols als camps de concentració nazis i de totes les víctimes del nazisme. Un dels àmbits prioritaris és l'educatiu, ja que la transmissió d'aquesta memòria a les noves generacions resulta fonamental per mantenir viu el record de les víctimes, reforçar els valors democràtics i l'actitud crítica davant la contradictòria complexitat del món actual.

Com passa en altres delegacions i en altres associacions, el voluntariat sol ser limitat. La nostra delegació n'és un clar exemple: comptem amb un nombre reduït de socis i, a causa de les obligacions professionals i familiars, pocs poden implicar-se en les activitats de l'associació. Això ens va portar a estudiar fórmules que ens permetessin continuar presents, delegant part de la càrrega organitzativa mitjançant un projecte col·laboratiu amb una empresa de l'àmbit de la cultura i de la memòria.

Al *Consell de Memòria Històrica* de Sant Sebastià, del qual formem part, vam conèixer empreses que gestionaven visites a espais locals de memòria. Vam plantejar el projecte a l'empresa més activa, *KOMA Serveis Culturals*, basant-nos en l'experiència de l'Amical de Mauthausen i en els materials disponibles.

Aquesta col·laboració s'ha articulat en diferents treballs, però en destacarem el generat entorn del programa *Eskola Kultura*, impulsat i finançat per la Diputació Foral de Guipúscoa, en el qual s'ofereix un menú d'activitats que són seleccionades pels centres educatius segons les seves preferències culturals i educatives.

L'activitat *Exili, Deportació i Holocaust* s'ofereix perquè s'exposi durant 5 dies a cadascun dels centres que la sol·liciten i la conformen:

- 15 panells roll-up amb informació bilingüe, des de l'exili fins als judicis de Nuremberg (romanen exposats 5 dies a l'IES).

- 25 fotografies en blanc i negre (70 × 50) de diferents camps nazis (romanen exposades 5 dies a l'IES).

- Una obra tècnica que simula la deshumanització i classificació dels presoners als camps nazis, mitjançant siluetes de colors i filferros d'atzero.

- Visita guiada de l'exposició explicant els diferents temes tractats: combois, formes d'assassinat, deportació femenina, persecució dels homosexuals, classificació dels camps, herois anònims... (una hora).

- Activitats adaptades a les necessitats del centre, en què l'alumnat busca informació, en diferents webs dels deportats més propers, traçant una línia de vida des del seu exili a França fins al seu internament als camps

nazis (2 hores).

Per a aquesta activitat, la delegació de l'Amical aporta:

- El projecte de treball, les estratègies de divulgació i el seu seguiment.
- La idea, el coneixement històric, l'experiència memorialista acumulada durant anys, el contacte amb la història dels deportats, i l'enfocament ètic i pedagògic que caracteritza el treball de memòria.
- La logística del muntatge i desmuntatge de les exposicions, així com el contacte amb el personal del centre i l'ajuda de l'antropòloga que acudeix als IES per realitzar l'activitat.

Per la seva banda, l'empresa *Koma* s'encarrega de:

- La gestió diària del projecte des de la seva oficina administrativa.
- El contacte amb els centres, amb la Diputació de Guipúscoa i la divulgació del projecte.
- Coordinar les dates de l'exposició i visitar els espais expositius.
- Facilitar els materials per a les activitats divulgatives.
- La contractació del professional que desenvolupa el projecte, programat per l'Amical i Koma, als diferents centres educatius.

Aquest tipus de col·laboració, per a la nostra delegació, presenta diversos avantatges:

- Permet mantenir una presència es-

table i constant en l'àmbit educatiu sense exigir una dedicació permanent als voluntaris de l'associació.

- Les activitats es coordinen de manera efectiva segons el calendari escolar, la programació de cada centre i la disponibilitat d'horaris lectius.

- Facilita que el coneixement i l'experiència de l'associació arribin a un públic més ampli, en estar incloses en programes institucionals.

- S'arriba a un major nombre de centres i estudiants, que mitjançant aquestes i altres activitats complementàries coneixen la història de la deportació basca i espanyola.

- La professionalització de determinats aspectes organitzatius permet guanyar en eficàcia, sense perdre el control del contingut memorialista.

Gràcies a aquest model de col·laboració, la nostra delegació ha pogut participar en activitats educatives en diferents centres de Guipúscoa, explicant a l'alumnat el procés històric que va portar milers de republicans espanyols a l'exili després de la Guerra Civil i, posteriorment, a la deportació als camps de concentració nazis. En aquestes sessions s'abor-

Alumnes de l'Ikastola pública d'Izarra visitant una exposició.

den qüestions com l'exili republicà, l'internament als camps francesos, l'ocupació nazi de França i la posterior deportació de milers d'espanyols a camps com el de Mauthausen o a altres camps del sistema concentracionari nazi.

La incorporació d'històries personals de deportats vinculats al territori d'Euskadi, Navarra o La Rioja ajuda l'alumnat a comprendre que la deportació no va ser un fenomen llunyà o abstracte, sinó que va afectar directament persones del seu propi entorn. A més del contingut històric, les sessions busquen fomentar la reflexió sobre els valors democràtics, els

associatiu amb estructures professionals, i reforçar la presència de la memòria de la deportació en l'àmbit educatiu, garantint que el treball de transmissió arribi a les noves generacions.

Des del curs passat hem compartit el projecte *Eskola Kultura* o hem realitzat alguna activitat durant el curs actual en 28 centres educatius: a Andoain, Azpeitia, Donostia, Elgoibar, Errenteria, Hernani, Hondarribia, Irun, Lazkao, Martutene, Mutriku, Oñati, Ordizi, Orereta, Urnieta, Tolosa i Zarautz.

drets humans i les conseqüències del feixisme, el racisme i la intolerància. Des de la perspectiva de l'Amical, el treball de memòria ha de tenir aquesta doble dimensió: recordar les víctimes i contribuir a la formació cívica i crítica de la ciutadania.

Aquesta experiència col·laborativa entre la Diputació de Guipúscoa, la nostra associació i una empresa privada s'ha convertit en una eina útil per superar la nostra capacitat d'actuació, permetent compatibilitzar el treball voluntari i el compromís

ARXIU HISTÒRIC DE L'AMICAL

Aquesta secció està pensada per a la difusió de documents, notícies o imatges procedents del propi arxiu de la nostra associació. Un llegat patrimonial que ens obliga a la seva catalogació i conservació per conèixer la llarga història de l'Amical i facilitar-ne la consulta a investigadors i historiadors.

Carta de Josep Pont Antigas, des de Prats de Molló els primers dies de l'exili.

Els primers dies del febrer de 1939, una allau d'homes, dones i infants van travessar els passos fronterers francesos per la por generalitzada de caure en mans de les tropes franquistes i de ser víctimes de les seves represàlies.

En Josep Pont Antigas, nascut a Granollers el 18 de gener de 1903, soldat del XVIII cos de l'Exèrcit

Republicà, explica en la seva carta com va viure el pas pel Coll d'Arres i la seva arribada a Prats de Molló.

Cómo salvé mi vida

Has de saber querida hermana que cuando yo el día 6 pasé por la frontera de Prats de Molló aquello era un diluvio de gente; coches nuevos que los tiraban por un gran barranco; camiones grandes cargados de víveres y ropa, todo abajo, coches de ambulancias que iban todos en un montón. Aquello parecía el fin del mundo. Explosiones de polvorines que atronaban el espacio y que la mayoría que íbamos a pisar terreno francés creíamos que no íbamos a llegar.

Por fin, después de andar 4 horas

por la montaña llegamos a un sitio donde ondeaba la bandera francesa y un cordón de gendarmes que te miraban todo lo que tenías en el saco. Eran las 6 de la tarde y se tenía que caminar 3 horas más y por fin llegamos a la población de Prats de Molló.

Nos albergaron en una gran fábrica que no había nada, pero tuvimos que dormir sentados ya que no se podía de otra manera; éramos muchos miles allí dentro, personas enfermas, heridas y de todas clases. Yo me puse en un rincón y a dormir se ha dicho, Tal era el cansancio que enseguida me quedé dormido y así se pasó aquella noche.

En Josep, després d'estar uns mesos al camp d'Argelers, va passar

a formar part de la 92a Companyia de Treballadors Estrangers fins que, al juny de 1940, amb l'ocupació de l'exèrcit nazi, va ser fet presoner. Va passar pels *Stalags* de Zagan i Trier fins que el 22 de gener de 1941 va formar part del comboi de

presoners que va arribar a Mauthausen el 25 de gener. El seu número de matrícula fou el 3380. El 20 d'octubre de 1941 va ser enviat al camp de Gusen, on va morir el 7 de novembre.

Agraïm a la sòcia Dolors Pont, filla d'en Josep Pont Antigas, la recent aportació a l'arxiu de l'Amical de les cartes del seu pare. I animem altres socis i sòcies a compartir amb nosaltres els documents que tinguin.

RECORDEM A...

Yves Mena (núm. de soci 1422), fill del deportat Sebastian Mena Sanz (Mauthausen núm. 4317), havia nascut a Lió l'any 1953 i, segons ens han informat recentment, va morir el 7 d'octubre de 2023 a l'edat de 70 anys a la localitat francesa de Saint-Priest (departament del Roine).

DONACIONS

Rafael González Álvarez, soci de l'Amical, l'1 d'abril va lliurar a l'arxiu de l'Amical una documentació important del seu pare *José Antonio González Sierra*, un combatent republicà que fou deportat a Mauthausen i assassinat a Hartheim el 2 de febrer de 1942.

Josefa Borràs Vilella, sòcia de l'Amical, ens va lliurar la revista *Miscel·lània del CERE 35*, Ginestar (Tarragona), en la qual apareix una

biografia del seu pare, *Joan Borràs Benaiges*, deportat a Mauthausen i assassinat a Gusen el 13/11/1941, redactada pel nostre soci Francesc Sabater i Margalef.

La família *Eixarch del Pozo* va donar al nostre president d'honor, Llibert Villar, diversos documents referits al camp de Mauthausen.

De la família *Falgà Casas*, de Sant Feliu de Codines, hem rebut diver-

sos llibres i publicacions d'interès, entre els quals la primera edició en castellà (1919) del Tractat de Versalles.

De la revista *Sàpiens*, aquests dos llibres:

Vives i Clavé, Pere. *Cartes des dels camps de concentració*. Club Editor, 2025, i Bande, Alexandre. *Auschwitz 1945. L'alliberament del camp per l'Exèrcit Roig*. RBA, 2025.

BIBLIOTECA

Maddi y las fronteras de Edurne Portela

Novel·la basada en la vida de *Maddi*, Maria Josefa Sansberro Echevarria, entre els anys 1929 i 1944.

Maria Josefa havia nascut el 22/09/1895 a Oiartzun. Als anys trenta va regentar un hotel als peus de la muntanya Larrun, a la frontera entre Espanya i França. Es va implicar en la Resistència, col·laborant en

la xarxa d'evasió Shelburne. Detinguda per la Gestapo, va ser empresonada al Fort du Hâ, a Bordeus. Deportada des de Tolosa en l'anomenat *Tren Fantasma* el 3 de juliol de 1944, va passar per Dachau, Ravensbrück, Neuengamme i Sachsenhausen, on va morir el 13 de novembre de 1944. Edurne Portela, a partir de documents històrics, entrevistes a familiars i a persones que la van conèixer, imagina com era

Edurne Portela
Maddi y las fronteras

la *Maddi* i novel·la la seva vida. Una dona moderna per a la seva època i el medi tradicional en què vivia (divorciada, emprenedora, implicada...), que no té instint maternal, però que alhora és la mare i cuidadora de tothom.

Documenta la deportació de les dones, els seus patiments, la solidaritat, l'amor i la cura que van tenir entre elles.

Amb la col·laboració de:

